

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття
освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему: «**ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ЗОНИ
ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС**»

Виконавець:
студентка ЦЗВФН, гр. 6зф13
Гайдан Ангеліна Вадимівна _____
(підпис)

Науковий керівник: старший викладач
Гусенко Ольга Сергіївна _____
(підпис)

Одеса - 2021

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку світової економіки важливою проблемою є забезпечення конкурентоспроможності країни. Якість системи міжнародної конкурентоспроможності економіки характеризує становище країни в світі, а також значною мірою впливає на її національну безпеку. Складність та різноманітність форм і методів ведення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сьогодення стало результатом побудови сучасної системи взаємозв'язків та взаємозалежності економік країн світу. У таких умовах поняття «міжнародної конкурентоспроможності економіки» асоціюється з поняттям «сталого розвитку економіки країни». Успішність зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національного господарства формує стан міжнародної конкурентоспроможності економіки. Адаптація до нових викликів із боку світової економіки стає найважливішим завданням як для суб'єктів мікрорівня, так і для економік країн у цілому, успішність якої знаходиться саме в площині конкурентоспроможності.

Зовнішня інтеграція України у світовий економічний простір відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної економіки, саме тому Україна зацікавлена в сприятливому середовищі, яке спрощувало б доступ до зовнішніх ринків і забезпечувало стабільні торговельні потоки на основі постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Членство у СОТ зробило певний внесок у досягненні цієї мети, забезпечивши вищий рівень стабільності та прозорості торговельної політики в Україні та в країнах-партнерах і можливість використовувати інструменти світового торгового клубу для вирішення суперечок. Поза тим поглиблення регіональної інтеграції в різних напрямках може створювати додаткові можливості для лібералізації торгівлі, а отже, економічного розвитку.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є новим форматом відносин, спрямованим на створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ЗВТ) Україна – ЄС і поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу. Виходячи з усього вищевикладеного тема кваліфікаційної роботи магістра не викликає сумнівів.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Головною метою дослідження є аналіз міжнародної конкурентоспроможності України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

- узагальнити дослідження щодо еволюції парадигм формування міжнародної конкурентоспроможності країн;
- систематизувати чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни в європейському конкурентному просторі;
- узагальнити та обґрунтувати методичні засади оцінювання міжнародної конкурентоспроможності економіки країни;

- визначити місце України в глобальному конкурентному середовищі;
- охарактеризувати роль зовнішньої торгівлі в системі міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС;
- проаналізувати сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності України;
- проаналізувати чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС;
- здійснити PESTEL- та SWOT-аналіз середовища формування міжнародної конкурентоспроможності України;
- розробити організаційно-економічний механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС;
- визначити напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України за рахунок удосконалення інноваційної діяльності;
- визначити напрями розвитку агропромислового сектору України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС як чинника підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Об'єктом дослідження є міжнародна конкурентоспроможність України та перспективи її підвищення в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації з підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.

Методи дослідження. Інструментально-методичний апарат кваліфікаційної роботи магістра ґрунтується на системному підході до дослідження явищ і процесів сучасного стану та тенденцій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності України. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема: об'єднання логічного та історичного для розкриття змісту парадигм формування міжнародної конкурентоспроможності країн та дослідження передумов, чинників та особливостей розвитку конкурентного простору країн ЄС; комбінований підхід із використанням багатофакторних методів дослідження для розробки концептуальних та методичних засад дослідження системи міжнародної конкурентоспроможності економіки; метод порівняльного аналізу для визначення місця України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та аналізу конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС; індексний метод для розрахунку індексу конкурентності та збалансованості зовнішньої торгівлі України як здатності до пристосовування країни до мінливого конкурентного середовища та його схильності до посилення власних конкурентних позицій; об'єднання логічного методу й методу порівняльного аналізу для оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища України в контексті підвищення її міжнародної конкурентоспроможності, визначення напрямів такого підвищення в контексті дії зони вільної торгівлі з ЄС, формування

організаційно-економічного механізму забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.

Інформаційна база дослідження. Для написання кваліфікаційної роботи магістра використовувалися такі джерела інформації як, наукові праці українських та зарубіжних вчених-економістів, серед яких особливо доцільно виокремити: Шубравську О., Чепелюк М., Баженову О., Марченко І., Артамонову Г., Брензович К., Голомшу Н., Берсуцьку С., Кицюк І., Фахутдинова Р., Портера М., Кругмана П. та інших.

Інформаційно-довідковою базою є статистичні дані та аналітичні матеріали офіційних органів влади України (зокрема Державної служби статистики, Міністерства економіки, Міністерства інфраструктури та ін.), а також матеріали міжнародних організацій (зокрема Всесвітнього економічного форуму), монографічні дослідження українських і зарубіжних економістів; наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених; матеріали конференцій і семінарів; збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опублікована наступна наукова стаття: Гайдан А.В., Гусенко О.С. Аналіз зовнішньої торгівлі України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС як основного фактору міжнародної конкурентоспроможності. Scientific Collection «InterConf», (82): with the Proceedings of the 5th International Scientific and Practical Conference «Global and Regional Aspects of Sustainable Development» (October 25-26, 2021). Copenhagen, Denmark; pp. 24-32. Available at: <https://interconf.top>

Структура роботи: кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 114 сторінок. Робота містить 10 таблиць та 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНКУРЕНТНОМУ ПРОСТОРІ» узагальнюються дослідження щодо еволюції парадигм формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Систематизовано чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни в європейському конкурентному просторі. Було узагальнено та обґрунтовано методичні засади оцінювання міжнародної конкурентоспроможності економіки країни.

У другому розділі «АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС» було визначено місце України в глобальному конкурентному середовищі. Охарактеризовано роль зовнішньої торгівлі в системі міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Було

проаналізовано сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності України. Проаналізовано чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Здійснено PESTEL- та SWOT-аналіз середовища формування міжнародної конкурентоспроможності України.

У третьому розділі «ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄС» було розроблено організаційно-економічний механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Визначено напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України за рахунок удосконалення інноваційної діяльності. Визначено напрями розвитку агропромислового сектору України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС як чинника підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ:

1. Системою теоретичного дослідження проблематики міжнародної конкурентоспроможності стало використання підходів різноманітних економічних шкіл та науковців, зведених в 4 науково-теоретичні парадигми: еволюційну, інституційну, неокласичну та системну.
2. Досліджено взаємозв'язок між процесом формування конкурентних засад країн та станом конкурентного середовища, яке визначає принципи ведення зовнішньоекономічної діяльності, а з цим і значення та сутність державної економічної політики.
3. Визначено, що зовнішня торгівля є одним з найважливіших факторів міжнародної конкурентоспроможності економіки країни, саме через її основну якість: переміщення товарів та послуг за кордон сьогодні є одним з основних способів економічного розвитку.
4. Побудовано методичний апарат дослідження міжнародної конкурентоспроможності країн, який охоплює аналіз системи міжнародної конкурентоспроможності економіки та її зовнішньоторговельної складової крізь призму наукових методів дослідження як загальнонаукового напрямку, так й багатофакторних математичних методів.
5. За аналізом показників зовнішньої торгівлі України товарами з країнами ЄС у 2016-2020 роках було визначено, що впровадження ЗВТ з ЄС позначилося на динаміці географічної структури зовнішньої торгівлі України товарами з ЄС: починаючи з 2014 року відбувалося суттєве зростання питомої ваги ЄС як в експорті (з 31,54% до 39,7 у I півріччі 2021 р.), так і в імпорті товарів (38,71% до 41,49% відповідно).
6. Характерною ознакою в останні роки є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спеціалізації. Вітчизняна економіка продовжує стверджуватися на міжнародних ринках як ключовий аграрний гравець.

Сільськогосподарська сировина, зокрема продукція рослинного походження, остаточно закріпилася як основа українського експорту, сформувавши у 2016 р. 22,3%, у 2019 р. – 25,8%, а у 2020 р. – 24,2%. При цьому збільшення в експорті частки сільськогосподарської сировини знижує можливості забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України, оскільки до кон'юнктурних ризиків, характерних для всіх сировинних товарів, додаються ризики перманентних заборон та обмежень доступу до зовнішніх ринків аграрної продукції, на більшості з яких діють потужні захисні тарифи та інші бар'єри. У 2020 році топ-п'ятірку товарів з України до ЄС за питомою вагою входять: чорні метали, електричні машини, зернові культури, жири та олії рослинного та тваринного походження, руди, шлак та зола. Щодо товарної структури імпорту, то тут, в основному, переважає готова продукція, зокрема, транспортні засоби, реактори ядерні, котли та машини, електричні машини.

7. За рейтингом Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ у 2019 році Україна перебувала на 85 місці серед 141 країни (найвище 72 місце було у 2008 р., найнижче - 89 місце у 2010 та 2018 роках). У 2019 році Україна мала один з найнижчих позицій в рейтингу ІГК серед країн ЄС та інших країн Європи. Більш низьку позицію займає тільки Молдова. Однак індекс глобальної конкурентоспроможності виявляє також і низку проблем, що уповільнюють зростання конкурентоспроможності країни. Дослідження, які проводилися в рамках вивчення глобальної конкурентоспроможності, виявили такі основні проблеми конкурентоспроможності в Україні, як фактор політичної нестабільності (на фоні політичної кризи та військових дій на Сході України), корупції (основний бар'єр сталого розвитку інституційного середовища) та ускладненого доступу до фінансування (причиною якого є нерозвиненість фінансової сфери та нестабільність банківської сфери України, які є запорукою сталого розвитку сучасної ринкової економіки).
8. За рейтингом глобальної конкурентоспроможності Інституту менеджменту Україна займає 55 сходинку з 63 й відповідно гірші показники за Україну серед країн Європи мають тільки Хорватія (60 позиція) та Словаччина (57 позиція).
9. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності України за збалансованістю зовнішньої торгівлі у 2016-2020 роках продемонструвала, що інтегральний показник міжнародної конкурентоспроможності України за збалансованістю зовнішньої торгівлі має тенденцію до збільшення. Так, якщо у 2016 році він становив 0,97505166, то у 2020 році вже 1,03741.
10. За індексом сприяння торгівлі наразі потенціал зовнішньої торгівлі країн ЄС та України має певне різноманіття, безумовно, його лідерами є такі країни, як Нідерланди (8,05), Італія (7,96), Німеччина (7,9). До країн, що мають на сучасному етапі не найвищі показники розвитку відповідного потенціалу, слід зарахувати Румунію (6,04), Болгарію (6,27), Грецію (6,3) та Україну (6,43).

11. На основі PESTEL-аналізу та SWOT-аналізу факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на міжнародної конкурентоспроможності України та її зовнішньої торгівлі, необхідним є визначення напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України у контексті пріоритетів її інтеграційної політики, що спрямовані на нейтралізацію її основних обмежувальних чинників, зокрема рівня експортної пропозиції товарів та послуг; якості підприємницького середовища, умов виходу на ринок і розвиваючого впливу торгівлі, який є важливим для стабільності економіки.
12. Розроблено організаційно-економічний механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності, під яким розуміється цілісна система економічних методів, способів і важелів, які реалізують вплив системи на конкурентоспроможність України з метою переходу останньої у новий, більш якісний стан, внаслідок чого підвищується ефективність функціонування країни в цілому. Також визначено, що основними складовими запропонованого механізму є інституційна, інвестиційна та економічна складові.
13. У сучасних умовах розвитку ринкових відносин і посилення конкуренції, все більшого значення для посилення міжнародної конкурентоспроможності регіонів та України в цілому, набуває формування розвиненої підтримки інноваційної діяльності та масштабне впровадження інновацій у всі сфери господарського комплексу.
14. У 2020 році в Україні відбулося збільшення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність (на 10% порівняно з 2019 р. до 16,8% всіх промислових підприємств). Однак, якщо аналізувати дані починаючи з 2000 р., то тут ситуація змінилася на гірше. Якщо у 2000 році частка інноваційно активних підприємств складала 18%, у 2016 р. – 18,9%, то у 2020 р. тільки 16,8%. У порівнянні з 2019 р. обсяг фінансування інноваційної діяльності у 2020 р. в цілому по Україні збільшився з 2918,9 млн. грн. до 3486,3 млн. грн. У 2018 р. підприємства витрачали виділені на інновації кошти переважно на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 68,07% загального обсягу фінансування інновацій або 8291,3 млн. грн.
15. Україна у 2021 році посідає 49-те місце серед 132 економік за рейтингом Глобального індексу інноваційності, 76-е місце по запровадженню інновацій, 37 місце за результатами інноваційної діяльності. Наразі Україна має найгірший стан інноваційної діяльності порівняно з країнами ЄС. Більше того, у 2020 році Україна знаходилася на 45 сходинці в рейтингу.
16. Були визначені заходи з активізації інноваційної діяльності України в контексті підвищення її міжнародної конкурентоспроможності в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.
17. Прагнення України інтегруватися до європейської спільноти зумовлює необхідність здійснення виваженої державної політики в різних галузях економіки у тому числі і в аграрному секторі. Така політика спрямована на

розробку комплексу заходів щодо адаптації вітчизняного сільського господарства до вимог і стандартів спільної аграрної політики ЄС.

18. Основними видами продукції агропромислового сектору України у 2019-2020 рр., що експортуються до країн ЄС є насіння та плоди олійних рослин, зернові культури, жири та олії тваринного та рослинного походження та м'ясо та їстівні субпродукти.
19. Були визначені заходи щодо реформування АПК України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Зокрема, одним з вказаних заходів є приведення у відповідність вітчизняної агропродукції європейським стандартам якості та безпеки. Якість у європейському співтоваристві нарівні з ціною віднесено до ринкових стандартів, які є суб'єктивною характеристикою товару, що варіює залежно від споживача. До об'єктивних характеристик продукції належить безпека, яка регулюється стандартами, що визначають сукупність санітарних, фіто-санітарних і технічних вимог. Гарантувати виконання більшості вимог можна шляхом сертифікації продукції та виробничих процесів. У цілому ж, отримання європейських сертифікатів, з одного боку, є джерелом конкурентних переваг на зовнішніх і внутрішніх ринках, а з іншого – підставою для підтвердження відповідності продукції основним стандартам безпеки, що враховуються при імпорті товару на територію ЄС. Відтак, сертифікацію та стандартизацію необхідно розглядати як невід'ємну складову виходу на європейські ринки, а отже, й як невід'ємну складову міжнародної конкурентоспроможності України на європейських ринках. В роботі було визначено, що українським агровиробникам найкраще використовувати сертифікацію GlobalGAP та наведено переваги такого використання.

АНОТАЦІЯ

Гайдан Ангеліна Вадимівна, кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за магістерською програмою «Міжнародні економічні відносини»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2021 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є міжнародна конкурентоспроможність України та перспективи її підвищення в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС.

В роботі було узагальнено дослідження щодо еволюції парадигм формування міжнародної конкурентоспроможності країн. Систематизовано чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність країни в європейському конкурентному просторі. Було узагальнено та обґрунтовано методичні засади оцінювання міжнародної конкурентоспроможності економіки країни.

Було визначено місце України в глобальному конкурентному середовищі. Охарактеризовано роль зовнішньої торгівлі в системі міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Було проаналізовано сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності України. Проаналізовано чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Здійснено PESTEL- та SWOT-аналіз середовища формування міжнародної конкурентоспроможності України.

Було розроблено організаційно-економічний механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС. Визначено напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України за рахунок удосконалення інноваційної діяльності. Визначено напрями розвитку агропромислового сектору України в умовах дії зони вільної торгівлі з ЄС як чинника підвищення її міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність; європейський конкурентний простір; зона вільної торгівлі з ЄС; зовнішня торгівля; Україна; Індекс глобальної конкурентоспроможності; інтегральний показник міжнародної конкурентоспроможності; PESTEL--аналіз; SWOT-аналіз; організаційно-економічний механізм підвищення міжнародної конкурентоспроможності; інноваційна діяльність; агропромисловий сектор.

SUMMARY

Gaidan Angelina Vadymivna, qualification work for a master's degree in 292
"International Economic Relations" in the master's program
"International Economic Relations"
Odessa National Economic University
Odessa, 2021

The master's thesis consists of three sections. The object of the study is the international competitiveness of Ukraine and the prospects for its increase in the conditions of the free trade zone with the EU.

The paper summarizes a study on the evolution of paradigms for the formation of international competitiveness of countries. The factors influencing the country's international competitiveness in the European competitive space are systematized. The methodological principles of assessing the international competitiveness of the country's economy were generalized and substantiated.

Ukraine's place in the global competitive environment was determined. The role of foreign trade in the system of international competitiveness of Ukraine 's economy in the conditions of the free trade zone with the EU is characterized. The current state of Ukraine's international competitiveness was analyzed. The factors influencing the international competitiveness of Ukraine in the conditions of the free trade zone with the EU are analyzed. The PESTEL - and SWOT - analysis of the environment of formation of the international competitiveness of Ukraine is carried out.

An organizational and economic mechanism for increasing Ukraine's international competitiveness under the conditions of the free trade zone with the EU was developed. The directions of increase of the international competitiveness of Ukraine at the expense of improvement of innovative activity are defined. The directions of development of the agro - industrial sector of Ukraine in the conditions of action of the free trade zone with the EU as a factor of increase of its international competitiveness are defined.

Key words: international competitiveness; European competitive space; free trade area with the EU; foreign trade; Ukraine; Global Competitiveness Index; integrated indicator of international competitiveness; PESTEL - analysis; SWOT - analysis; organizational and economic mechanism for increasing international competitiveness; innovation activity; agro-industrial sector.